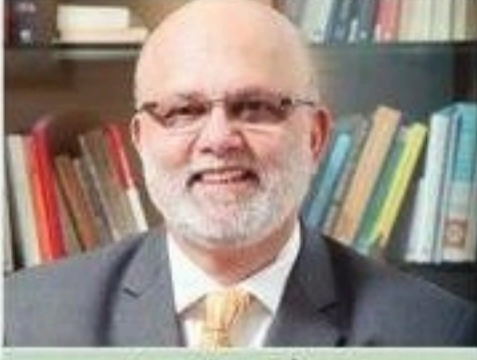

नेट झिरो : भारतासाठी सुगीची संधी

डॉ. प्रमोद चौधरी,
अध्यक्ष आणि व्यवस्थापकीय
संचालक, प्राज इंडस्ट्रीज.

जागतिक पर्यावरण दिन विशेष

वसुंधरावासी म्हणून आपण प्रत्येक जण पर्यावरणरक्षणाचे आव्हान कठीण आणि जटील करत आहोत. आजचा दिवसही असा ठरू नये. यासाठी गरज आहे ती मुळात आपण हे आव्हान समजून घेण्याची. आपण निसर्गाचेही देणे लागतो, ही धारणा पक्की झाली, तर ते फेडण्याचे मार्ग सर्वार्थाने 'अक्षय' राहतील...

देणान्याने देत जावे, या कविवर्य विंदा करंदीकर यांच्या काव्यपंक्तींची प्रत्येक पर्यावरणदिनी मला हटकून आठवण येते. माणून म्हणून आपण एवढी कृतघ्नता दाखवूनही निसर्ग आपले दातृत्व काही कमी करत नाही. संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या हवामानबदलविषयक आंतरशासकीय समितीने (आयपीसीसी) सादर केलेल्या ताज्या अहवालानंतर तरी आपण हे 'जैसे थे' जगणे सोडून निसर्गाला साद देण्यास सुरुवात करू, अशी आशा आहे.

आजच्या या पर्यावरणदिनी, लेखाच्या या प्रस्तावनेची पार्श्वभूमी सांगण्यासाठी मी संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या हवामानबदलविषयक आंतरशासकीय समितीच्या (आयपीसीसी) अहवालाचाच आधार घेतो. जागतिक तापमानवाढ ही आता धोकादायक होत आहे. औद्योगीकरणाच्या दीड शतकाहून अधिक काळच्या वाटचालीनंतर तेव्हाचे जग हे पूर्वस्थितीचे मानक म्हणून स्वीकारून आपण सद्यःस्थितीकडे पाहू. आजमितीला आपण औद्योगीकरणपूर्व स्थितीपेक्षा १०सेल्सिअस अधिक तापमानात जगत आहोत. ही तापमानवाढ

मुख्यतः हरितगृह वायूंच्या उत्सर्गाची परिणती आहे. पृथ्वीच्या वातावरणात असणारे कार्बन डायऑक्साइडसारखे वायू खरे तर पृथ्वीचे तापमान उबदार ठेवण्यास पूरक भूमिका बजावतात. परंतु त्यांचे प्रमाण वाढल्याने ही ऊब तापदायक ठरू लागली आहे.

खनिज इंधनांचा वाढता वापर हे या वायूंच्या उत्सर्गाचे महत्त्वाचे कारण आहे. त्याच्या परिणामी होणारा कार्बन डाय ऑक्साइडचा उत्सर्ग २०५०पर्यंत शून्यावर आणण्याचे उद्दिष्ट हे तापमानवाढविरोधी लढाईतील महत्त्वाचे पाऊल ठरणार आहे. याला नेट झिरो असे संबोधण्यात येते. उत्सर्ग होईल तेवढेच कर्बशोषणही होईल, अशी कर्बभाररहीत स्थिती साधणे त्यातून अपेक्षित आहे.

नेट झिरो गाठण्यासाठी निश्चित केलेल्या उद्दिष्टानुसार, जगाच्या अर्थव्यवस्थेचा आकार २०५०मध्ये २०२०च्या तुलनेत दुपटीहून अधिक झाला असेल तरीही इंधनाची मागणी मात्र सध्याच्याही तुलनेत घटलेली असेल, असे गृहीत धरण्यात आले आहे. त्यातूनही एकूण इंधनवापरापैकी सध्या ८०% वाटा असणारी खनिज इंधने तीस वर्षांत फक्त २०% एवढ्याच प्रमाणात वापरात राहतील,

अशी अपेक्षाही ठेवण्यात आली आहे. अणुऊर्जा आणि विविध स्वरूपांतील अक्षय ऊर्जा हे ती जागा घेतील, अशी धोरणकर्त्यांना आशा आहे. त्यांमध्ये हायड्रोजन, सौर व पवन ऊर्जा यांबरोबर द्रव व वायू रूपांतील पारंपरिक व आधुनिक जैव ऊर्जेचा समावेश आहे.

सर्वसामान्य नागरिकांचे प्रबोधन किंवा त्यांनी सुज्ञपणे केलेली ऊर्जा पर्यायांची निवड यांतून हे परिवर्तन व्हावे, असे काही राष्ट्रसंघाच्या धोरणकर्त्यांना अपेक्षित नाही. पण ही जबाबदारी देशोदेशींच्या धोरणकर्त्यांची आहे आणि सध्या उपलब्ध असणारे व पुढील काळात उपलब्ध होऊ शकणारे तंत्रज्ञान त्यासाठीचे मार्ग खुले करेल, अशी आशा आंतरराष्ट्रीय ऊर्जा आयोगाने (आयईए)'नेट झिरो बाय २०५० रोडमॅप' या अहवालात व्यक्त केली आहे.

भारतासारख्या देशासाठी हा प्रवास तापमानवाढ ते तापमानघट किंवा खनिज ते अक्षय इंधन एवढाच केवळ नाहीये. आपल्यासाठी या आव्हानात संपूर्ण अर्थव्यवस्थेचा कायापालट करू शकेल अशी एक संधी दडलेली आहे. जैवभारापासून जैवइंधन निर्मितीसाठीचे तंत्रज्ञान आमच्या प्राज इंडस्ट्रीजसारखे जगभरातील काही आघाडीचे तंत्रउद्योग विकसित करत आहेतच. हे तंत्रज्ञान एकविसाव्या शतकात भारताला महासत्ता बनवण्याचा महामार्ग ठरू शकते. सरकारव्यवस्था त्यासाठीची पावले उचलत राहतीलही. परंतु समाज म्हणून आपण त्यांना सकारात्मक प्रतिसाद देत राहिलो, तर निसर्गाकडून ते देणारे हात आपणही घेतले, असे सार्थ अभिमानाने आपण पुढच्या पिढ्यांना सांगू शकू.